

Людмила Ніколенко

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри юридичних дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України
(м. Маріуполь, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3437-6968>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/I-2143-2018nln2006@ukr.net>

УДК 346.93

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

АНОТАЦІЯ. Показником високого рівня та якості здійснення правосуддя у країнах із розвинутою правовою системою є не тільки система розгляду справ у першій судовій інстанції, а й ефективна система перегляду судових рішень. Інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві забезпечує ухвалення справедливого та законного судового рішення і є додатковою гарантією та можливістю реалізації основної мети господарського судочинства – ефективного захисту порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб і держави. Нова редакція Господарського процесуального кодексу України, з одного боку, удосконалила інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, а з другого – поставила нові питання теоретичного та практичного характеру, які потребують додаткового роз'яснення.

Метою статті є визначення поняття та ознак перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами, з урахуванням змін у законодавстві та процесів реформування судочинства України, що представляється важливим як із точки зору теорії права, так і з точки зору судової практики, а також викладення власного бачення щодо виокремлення особливостей перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами.

Встановлено, що перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами пов'язаний не з судовою помилкою, а з об'єктивною помилкою, якою є юридичний факт процесуального характеру. Визначено ознаки перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Обґрунтовано поняття “перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами”, “нововиявлені обставини”, “виключні обставини”, “проведення з перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами”. Розглянуто підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами.

© Людмила Ніколенко, 2018

Автор доходить висновку, що основним завданнями перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є визначення їх законності та обґрунтованості з метою ефективного поновлення порушених прав осіб. Проведення з перегляду за нововиявленими або виключними обставинами можливо визначити як встановлений нормами господарського процесуального права порядок перегляду судових рішень з метою виявлення та усунення об'єктивної судової помилки шляхом здійснення юридичної оцінки нововиявлених або виключних обставин та їх впливу на законність й обґрунтованість судового рішення. Процесуальним законом не передбачено здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у повному обсязі. Отже, господарський суд переглядає судові рішення за нововиявленими обставинами лише в тих межах, у яких ці обставини впливають на суть рішення.

Ключові слова: перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами; нововиявлені обставини; виключні обставини; судові рішення; законність та обґрунтованість; остаточність судового рішення; господарське судочинство.

Показником високого рівня та якості здійснення правосуддя у країнах із розвинутою правовою системою є не тільки система розгляду справ у першій судовій інстанції, а й ефективна система перегляду судових рішень. Інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві разом із переглядом судових рішень в апеляційному і касаційному провадженні забезпечує ухвалення справедливого та законного судового рішення та є додатковою гарантією і можливістю реалізації основної мети господарського судочинства – ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави. Усі провадження предметного об'єднання правових інститутів перегляду судових рішень покликані сприяти належному здійсненню правосуддя.

Зміни, що сталися в українському судоустрої та процесуальному законодавстві, є відображенням процесу, який пов'язаний із прагненням України стати повноправним членом європейського та світового співтовариства. Нова редакція Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)¹, що набрала чинності 15 грудня 2017 р. згідно із Законом України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів”², з одного боку, удосконалила

¹ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/page10> (дата звернення: 16.04.2018).

² Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 16.04.2018).

інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, а з другого – поставила нові питання теоретичного та практичного характеру, які потребують додаткового роз’яснення. Тому дослідження перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, з визначенням поняття та ознак цього провадження, особливо для правозастосовної сфери, є актуальним.

Деякі питання перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві досліджували В. Беляневич, О. Беляневич, Р. Колесник, О. Подцерковний, В. Рєзнікова, С. Степанов та ін. Проте низка актуальних і практично значущих питань у цій сфері, зокрема й щодо змістовних конституційних змін у частині правосуддя, включення до ГПК України принципу верховенства права, нового (для нього) та недостатньо визначеного терміна “виключні обставини”, потребують подальшої розробки і тлумачення.

Метою дослідження є визначення поняття та ознак перегляду судових рішень за нововиявленими і виключними обставинами, з урахуванням змін у законодавстві та процесів реформування судочинства України, що є важливим як із точки зору теорії права, так і з точки зору судової практики.

Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами характеризується особливою специфікою, змістом, суб’єктним складом і підставами. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами може відбуватися після набрання рішенням законної сили і незалежно від того, чи було воно предметом апеляційного і касаційного провадження.

Відповідно до ч. 1 ст. 320 ГПК України:

Рішення, постанови та ухвали господарського суду, Вищого суду з питань інтелектуальної власності, якими закінчено розгляд справи, а також ухвали у справах про банкрутство (неплатоспроможність), які підлягають оскарженню у випадках, передбачених Законом України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”, що набрали законної сили та були прийняті без врахування обставин, що не могли бути досліджені та оцінені судом з причин, що від нього не залежать, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами³.

Судове рішення, яке набрало законної сили, повинно бути переглянуто з урахуванням цих обставин. Тому закон і передбачає можливість перегляду та скасування судового рішення і прийняття нового рішення, якщо нововиявлені або виключні обставини впливають на прийняте судове рішення. За нововиявленими або виключними обставинами переглядають-

³ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

ся судові рішення, прийняті без врахування тих обставин, які не були відомі заявнику і суду, й тому суд не міг взяти їх до уваги під час вирішення справи. Проте у зв'язку з тим, що ці обставини не були враховані, це об'єктивно вказує на незаконність та необґрунтованість судового рішення. Саме факт встановлення обставин, здатних вплинути на раніше прийняте судові рішення, і ставить під сумнів законність та обґрунтованість судового рішення. Тобто передумовою перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є обов'язок суду з'ясувати наявність або відсутність нововиявлених або виключних обставин, встановити можливість впливу на правильність ухваленого судового рішення. Недоброякісність доказів або невідповідність встановлених у справі обставин об'єктивної дійсності мали прихований характер, оскільки під час прийняття рішення суд виходив із того, що всі докази відповідають вимогам закону і встановлені у справі обставини відповідають об'єктивній дійсності, і лише після виявлення таких обставин, які можуть вплинути на рішення суду, можна говорити про незаконність та необґрунтованість прийнятого судового рішення. Слід наголосити, що суд в умовах перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами не переглядає матеріали справи щодо правильності та відповідності застосування судом закону, здійснення відповідних процесуальних дій, що має місце в апеляційній та касаційній інстанціях. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами пов'язаний не з судовою помилкою, а з об'єктивною помилкою, якою є юридичний факт процесуального характеру, відображений у судовому рішенні, ухваленому суддею, що перебуває в добросовісній омані, формально не суперечить нормам законодавства, який встановлюється та усувається в порядку перегляду за нововиявленими та виключними обставинами. Суд, що ухвалив рішення, має можливість на підставі ГПК України визначити помилковість чи правильність свого судового рішення у результаті оцінки впливу нововиявлених або виключних обставин.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі від 18 листопада 2004 р. “Праведна проти Росії” (“*Pravednaya v. Russia*”, заява № 69529/01, пункти 27–28) та рішенні від 6 грудня 2005 р. у справі “Попов проти Молдови № 2” (“*Popov v. Moldova № 2*”, заява № 19960/04, п. 46) зазначає, що процедура скасування остаточного судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами передбачає, що існує доказ, який раніше не міг бути доступний, однак він міг би призвести до іншого результату судового розгляду⁴.

⁴ Дело “Праведная против России”: постановление Европейского суда по правам человека от 18 ноября 2004 г. заявление № 69529/01 <http://chernobyl86.ru/spisok/zakon/osn_zakon/strasburg/pravednaya.htm> дата обращения 16 Апрель 2018.

На підставі здійсненого аналізу можливо зазначити, що перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами – це провадження, у процесі якого суд, шляхом всебічного та ретельного дослідження за участю зацікавлених осіб, має можливість вирішити справу відповідно до принципу правової визначеності, з урахуванням обставин, які мають істотне значення для розгляду справи, але які з незалежних від суду причин не були відомі, та ухваленням рішення, що набрало законної сили.

Дія принципу правової визначеності, з яким відповідно до принципів і норм міжнародного права пов'язується реалізація права на справедливий і публічний розгляд справи в розумний строк незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону, передбачає стабільність судових актів, які набрали законної сили. Це, зі свого боку, обумовлює покладання обов'язку з перегляду судових рішень апеляційними і касаційними інстанціями з дотриманням принципів остаточності та стабільності рішень, які набрали законної сили. Відступити від вказаних принципів можливо лише з обставин істотного і неспростовного характеру з метою виправлення судової помилки⁵. ЄСПЛ в одному зі своїх рішень зазначає, що основним елементом верховенства права є принцип правової визначеності, який, серед іншого, вимагає, аби прийняте судами остаточне рішення не могло би бути оскаржене⁶.

З аналізу статей 320–321 ГПК України можливо визначити такі специфічні ознаки перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, а саме:

1. Перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами здійснюють ті самі суди, що й прийняли рішення, тобто діє горизонтальний перегляд, судові рішення можуть бути переглянуті місцевим господарським судом, апеляційним судом, Вищим судом з питань інтелектуальної власності або Верховним Судом.

2. Підставою перегляду є не порушення норм матеріального або процесуального характеру, а виявлені обставини, що не були досліджені судом при первинному розгляді.

3. Виявлені обставини обґрунтовані об'єктивною помилкою, якою є юридичний факт процесуального характеру, відображений у судовому рішенні, ухваленому суддею, що перебуває в добросовісній омані, формально не суперечить нормам законодавства, який встановлюється та усувається у порядку перегляду за нововиявленими або виключними

⁵ М Белкін та Ю Белкіна, 'Застосування принципу розумності в господарських та цивільних спорах' (2009) 1 Вісник господарського судочинства 99.

⁶ Дело "Brumarescu v. Румыния": постановление Европейского суда по правам человека от 28 октября 1999 г. заявление № 28342/95 <http://www.chernobyl86.ru/spisok/zakon/osn_zakon/strasburg/brumares.htm#_ftn2> дата обращения 16 Апрель 2018.

обставинами. Тобто завданням цього виду провадження є виявлення та усунення об'єктивних помилок.

4. Обставини, що не були досліджені судом при первинному розгляді, повинні мати істотний вплив на справу та ухвалене рішення. Тобто метою провадження за нововиявленими або виключними обставинами є перевірка законності та обґрунтованості ухваленого судового рішення на підставі нововиявлених або виключних обставин, які істотно впливають на нього.

5. Підставою відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами є наявність нововиявлених або виключних обставин та їх істотний вплив на суть справи та ухвалене рішення.

6. Виявлені обставини поділяються на нововиявлені та виключні. Перелік підстав, віднесених ГПК України до нововиявлених або виключних обставин, має вичерпний характер, вони чітко визначені у законодавстві з метою уникнення різного тлумачення фактів і збереження стабільності судових рішень.

7. Об'єктом перегляду за нововиявленими або виключними обставинами є судові акти, що набрали законної сили. Відповідно до ч. 1 ст. 320 ГПК України можуть бути переглянуті у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами:

Рішення, постанови та ухвали господарського суду, Вищого суду з питань інтелектуальної власності, якими закінчено розгляд справи, а також ухвали у справах про банкрутство (неплатоспроможність), які підлягають оскарженню у випадках, передбачених Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом"⁷.

Це пов'язано із сутністю провадження – нововиявлені або виключні обставини впродовж судового провадження у першій та апеляційній інстанції можуть бути прийняті судом і враховані при встановленні істини та ухваленні рішення. Після набрання законної сили рішенням такі обставини розглядаються тільки в порядку провадження з нововиявлених або виключних обставин.

8. Предмет перегляду – фактична та (або) правова складова судового рішення.

9. Перегляд здійснюється з дотриманням визначеної етапності, а саме: виявляються обставини, визначені у ст. 320 ГПК України, а потім здійснюється перегляд судового рішення та прийняття рішення з перегляду.

10. Процесуальним законом не передбачено здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у повному обсязі.

⁷ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

Отже, господарський суд переглядає судові рішення за нововиявленими обставинами лише в тих межах, у яких ці обставини впливають на суть рішення.

Частина 2 ст. 320 ГПК України містить три підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, але не надає тлумачення поняття “нововиявлені обставини”. Теорія господарського процесуального права не містить однозначної думки вчених щодо тлумачення нововиявлених обставин. І. Ізарова визначає нововиявлені обставини як такі юридичні факти, що існували на момент розгляду справи, але не були і не могли бути відомими заявнику, та істотно впливають на суть справи, спростовуючи або доводячи факти, які стали підставою або мотивом ухвалення судового рішення⁸. В. Беяневич відносить до нововиявлених обставин матеріально-правові факти, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші факти, які мають значення для правильного вирішення спору або розгляду справи про банкрутство. Тобто необхідними ознаками нововиявлених обставин є, по-перше, їх наявність на час розгляду справи, по-друге, те, що ці обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи⁹.

Нововиявлені обставини є фактами об’єктивної дійсності, це явища, дії, події, процеси матеріального світу, що не залежать від чиеї-то свідомості. Тобто під нововиявленими обставинами розуміють не нові докази, а нові факти, які мають бути обґрунтовані заявником у заяві про перегляд судового рішення з посиланням на докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин.

Пункт 3 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 р. № 4 “Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв’язку з нововиявленими обставинами” визначає:

Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин¹⁰.

⁸ Ізарова, ‘Поняття та ознаки нововиявлених обставин у цивільному процесі’ (2011) 3 Вісник Академії адвокатури України 57.

⁹ Вадим Беяневич, *Господарський процесуальний кодекс України: (із змінами і доповненнями станом на 22 березня 2005 року): Науково-практичний коментар* (Юстініан 2006).

¹⁰ Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв’язку з нововиявленими обставинами: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 р. № 4. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-12> (дата звернення: 16.04.2018).

Пункт 2 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 26 грудня 2011 р. № 17 “Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами” зазначає:

Нововиявлені обставини за своєю юридичною суттю є фактичними даними, що в установленому порядку спростовують факти, які було покладено в основу судового рішення. Ці обставини мають бути належним чином засвідчені, тобто підтверджені належними і допустимими доказами. Не може вважатися нововиявленою обставина, яка ґрунтується на переоцінці тих доказів, які вже оцінювалися господарським судом у процесі розгляду справи¹¹.

А також:

Необхідними ознаками існування нововиявлених обставин є одночасна наявність таких трьох умов: по-перше, їх існування на час розгляду справи, по-друге, те, що ці обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи, по-третє, істотність даних обставин для розгляду справи (тобто коли врахування їх судом мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке було прийняте)¹².

Однак ці ознаки викликають деякі зауваження: по-перше, вирок суду може не існувати на час розгляду справи; по-друге, пункти 2, 3 ст. 320 ГПК України могли бути відомі заявнику, але він не приділив їм належної уваги.

Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

1. Істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи. Тобто, по-перше, якщо ці обставини були б встановлені судом на судовому засіданні, судові рішення могло бути іншим; по-друге, ці обставини не лише не були відомі, а й не могли бути відомі заявнику на момент розгляду справи. Особливістю є те, що ці обставини не мають вичерпного переліку, це оціночна категорія, їх визнання як нововиявлених обставин встановлюється безпосередньо судом під час розгляду відповідної заяви. Щодо невідомості особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, то це основна ознака при визначенні нововиявлених обставин. Словосполучення “не могли бути відомі” не можна розуміти у фізичному сенсі неможливості для заявника знати про ці факти. Тобто

¹¹ Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами: постанова Пленуму Вищого господарського суду від 26 грудня 2011 р. № 17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017600-11> (дата звернення: 16.04.2018).

¹² Там само.

заявник не зобов'язаний, не повинен був знати про цю істотну для справи обставину. Якщо заявник знав або повинен був знати про існування обставини, то за змістом закону він не має права згодом посилатися на цю обставину як на нововиявлену, а також не має права посилатися на обставину як на нововиявлену й у разі, коли знав про неї, але не розумів її значення.

2. Встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі. Ці факти будуть підставою перегляду за нововиявленими обставинами за умови, якщо вони сприяли прийняттю незаконного та необґрунтованого рішення. Всі вони повинні містити відомості про істотний для справи факт. Крім того, останній має бути єдиним для встановлення цього факту. Тому, як слідство, встановлення неправильного висновку експерта, неправдивих показань свідка, неправильного перекладу або фальшивості одного з доказів не буде підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, якщо істотні факти були підтверджені іншими достовірними доказами. Фальшивість письмових, речових чи електронних доказів завжди є результатом умисних дій осіб, які намагаються спотворити справжні відомості про події чи факти з метою досягнення бажаних для них результатів. Неправильний висновок експерта може проявлятися як у фальсифікації відомостей про факти, так і висновків, що зроблені на підставі цих фактів. Обов'язком експерта є оцінка фактів із точки зору спеціальних знань та надання висновку, що містить результат цієї оцінки. Особливістю цієї групи підстав є те, що вони не входять у предмет доказування у справі. Вони мають преюдиціальне значення відповідно до ст. 75 ГПК України, а суд, зі свого боку, перевіряє лише наявність таких фактів.

3. Скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду. Цю підставу можливо визначити як преюдиціальну. Обов'язковою умовою є наявність одних і тих самих осіб, які беруть участь у справі, або їх правонаступників у первинному і подальших розглядах справи. Тобто для інших осіб таке судові рішення не визнається преюдиціальним. Преюдиціальність стосується обставин, встановлених рішенням суду, що набрало чинності, у раніше розглянутій справі. Крім того, слід враховувати: якщо скасоване рішення було єдиним доказом у справі, підстави для перегляду за нововиявлени-

ми обставинами, безумовно, є. Але якщо у справі існує сукупність доказів, то спростування одного з таких доказів навряд чи буде достатньою підставою для перегляду за нововиявленими обставинами, оскільки сам факт можна вважати встановленим. Водночас при розгляді заяви про перегляд за нововиявленими обставинами важко оцінити, чи було підставою цього рішення виключно скасоване судове рішення. Безперечно, за наявності таких сумнівів необхідно задовольнити заяву про перегляд і заново розглянути спір з метою уникнення нових помилок та можливих зловживань.

Щодо підстав, визначених у пунктах 2, 3 ст. 320 ГПК України, то вони встановлюються судовими актами (вироком, ухвалою, рішенням), що набрали законної сили.

Не можуть бути визнані нововиявленими викладені в іншій справі висновки суду щодо обставин справи (оцінка доказів), юридична оцінка обставин справи в іншій справі та правові підстави рішення суду або його мотиви на предмет застосування норм права в іншій справі¹³.

Тягар доказування обставин, що здатні вплинути на висновки суду за раніше ухваленим судовим рішенням, лежить на заявнику внаслідок того, що нововиявлені обставини, як і будь-які юридичні факти, що мають значення для справи, входять у предмет доказування у справі. На таку ознаку нововиявлених обставин, як здатність вплинути на висновки суду за раніше прийнятим судовим актом, у більшості випадків вказує і судова практика перегляду судових актів, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами. З урахуванням зазначеного вище, можливо визначити нововиявлені обставини як факти, що існували у момент первинного провадження у справі, виявлені після набрання судовим рішенням законної сили, які були невідомими заявнику і суду з причин, що не залежать від них, та здатні вплинути на висновки суду щодо прийнятого судового рішення.

Щодо виключних обставин, то вперше ці обставини були визначені у чинному ГПК України згідно із Законом України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів"¹⁴. Судова практика щодо перегляду за виключними обставинами тільки формується. Частина 3 ст. 320 ГПК України визначає, що підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

¹³ Постанова Верховного Суду від 6 лютого 2018 р. у справі № 923/605/13. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72164780> (дата звернення: 16.04.2018).

¹⁴ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (н 2).

1) 'встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане'¹⁵. Щодо застосування цієї підстави при перегляді за виключними обставинами, то потрібна сукупність умов, а саме: встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення; на підставі цього акта або їх окремого положення суд вирішив (не вирішив) справу; рішення суду ще не виконане;

2) 'встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом'¹⁶. Найбільш впливовою міжнародною судовою організацією є ЄСПЛ. Його рішення та рекомендації впливають на становлення й удосконалення сучасних національних правозахисних систем, на практичне застосування європейських правових стандартів під час ухвалення рішень національними судами. Вплив його рішень позначається й на формуванні національних стандартів та нормативів захисту прав людини в Україні. Кількість заяв, поданих до ЄСПЛ щодо України, постійно збільшується, у результаті чого виникає необхідність удосконалення національних механізмів перегляду судових рішень національних судів з метою усунення виявлених судових помилок. Верховний Суд при розгляді справи № 2/593-16/131 у своїй постанові від 21 березня 2018 р. зазначає:

<...> встановлення міжнародною установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань може бути підставою для перегляду судових рішень Верховним Судом у тому випадку, якщо встановлені ЄСПЛ порушення Конвенції були спричинені під час вирішення саме тієї справи, про перегляд рішення (рішень) у якій ставиться питання¹⁷.

3) 'встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено судове рішення'¹⁸. Для визнання цієї групи підстав виключними обставинами є наявність здійснення злочинних дій суддею, пов'язаних із конкретною справою, та застосування до судді кримінальної відповідальності за вироком суду. Щодо часу здійснення цих дій, то вони можуть бути здійснені як до пору-

¹⁵ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

¹⁶ Там само.

¹⁷ Постанова Верховного Суду від 21 березня 2018 р. у справі № 2/593-16/131. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73054785>. (дата звернення: 16.04.2018).

¹⁸ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

шення провадження у суді, до розгляду справи, так і в процесі розгляду. Головне, щоб злочинні дії судді були здійснені у зв'язку з розглядом конкретної справи. Тому не можуть бути розглянуті як підстави для перегляду злочинні дії судді, здійснені в іншій справі або взагалі не пов'язані з вирішенням справи.

Вказані підстави є вичерпними та виокремлені як виключні, внаслідок їх появи як юридичних фактів – це абсолютно нові обставини відносно судового рішення, яке набрало законної сили. Тобто на момент розгляду і вирішення справи судом були прийняті всі можливі процесуальні заходи для дослідження всіх обставин у справі, а також були застосовані норми матеріального і процесуального права, що підлягають застосуванню під час вирішення конкретної справи, як слідство, на момент прийняття судового рішення не було жодних підстав ставити під сумнів законність і обґрунтованість ухваленого судового рішення. При цьому поява цих фактів не вбачає наявності обставин, що існували на момент первинного провадження у справі, про які суд або зацікавлена особа не знали або не могли знати.

Зі здійсненого аналізу виключні обставини можливо визначити як невідомі раніше факти об'єктивної дійсності, які виявлені після розгляду справи, що мають значення для її законного та обґрунтованого вирішення, вказані заявником та встановлені судом після подання заяви про перегляд судового рішення.

Висновки. На підставі зазначеного вище можна стверджувати, що дослідження перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві має не тільки теоретичне, а й практичне значення. Основним завданням перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є визначення їхньої законності та обґрунтованості з метою ефективного поновлення порушених прав осіб. Процесуальна форма провадження за нововиявленими або виключними обставинами має відповідати сучасним європейським стандартам захисту прав і законних інтересів осіб, в основу яких покладений принцип верховенства права. Провадження з перегляду за нововиявленими або виключними обставинами можливо визначити як встановлений нормами господарського процесуального права порядок перегляду судових рішень з метою виявлення та усунення об'єктивної судової помилки шляхом здійснення юридичної оцінки нововиявлених або виключних обставин та їх впливу на законність й обґрунтованість судового рішення. За своєю правовою природою перераховані у ст. 320 ГПК України підстави перегляду за нововиявленими або виключними обставинами є не так підставами, як приводами для початку проваджен-

ня у справі, виявлення яких тягне за собою необхідність перегляду судового акта, а підставою перегляду є незаконність і необґрунтованість судового рішення, що набрало законної сили.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Commercial Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 6 lystopada 1991 r. 2017 r. № 1798-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/page10> (accessed: 16.04.2018) (in Ukrainian).
2. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv [On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine and other legislative acts]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (accessed: 16.04.2018).

Cases

3. Delo “Brumarescu v. Rumyniya” [Case of Brumarescu v. Romania]: postanovlenie Evropeys’kogo suda z po pravam cheloveka [Ruling of the European Court of Human Rights] ot 28 oktyabrya 1999 g. zayavlenie № 28342/95 <http://www.chernobyl86.ru/spisok/zakon/osn_zakon/strasburg/brumares.htm#_ftn2> accessed 16 April 2018 (in Russian).
4. Delo “Pravednaya protiv Rosiyskoi Federatsii” [Case of Pravedna v. the Russian Federation]: postanovlenie Evropeyskogo suda po pravam cheloveka [Ruling of the European Court of Human Rights] ot 18 noyabrya 2004 g. zayavlenie № 69529/01 <http://chernobyl86.ru/spisok/zakon/osn_zakon/strasburg/pravednaya.htm> accessed 16 April 2018 (in Russian).
5. Postanova Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Supreme Court] vid 6 liutogo 2018 r. u spravi № 923/605/13. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72164780> (accessed: 16.04.2018) (in Ukrainian).
6. Postanova Verkhovnoho Sudu [Resolution of the Supreme Court] vid 21 bereznia 2018 r. u spravi № 2/593-16/131. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73054785> (accessed: 16.04.2018) (in Ukrainian).
7. Pro deiaki pytannia praktyky perehliadu rishen, ukhval, postanov za novovyavlenymy obstavynamy [On Some Issues Pertaining to the Practice of Review of Decisions, Rulings and Resolutions Due to Newly Discovered Circumstances]: postanova Plenumu Vyschoho hospodarskoho sudu [Resolution of the Plenum of the High Economic Court] vid 26 grudnia 2011 r. № 17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017600-11> (accessed: 16.04.2018) (in Ukrainian).
8. Pro zastosuvannia tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva pry perehliadi sudovykh rishen u zviazku z novovyavlenymy obstavynamy [On the Application of Civil Procedural Legislation for Court Decision Review Due to Newly Discovered Circumstances]: postanova Plenumu Vyschoho spetsializovanoho sudu Ukrainy

Людмила Ніколенко

z rozgliadu tsyvilnykh ta kryminalnykh sprav [Resolution of the Plenum of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases] vid 30 bereznia 2012 r. № 4. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-12> (accessed: 16.04.2018) (in Ukrainian).

Authored books

9. Belianevych V, *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: (iz zminamy i dopovnenniamy stanom na 22 veresnia 2005 roku): Naukovo-praktychnyi komentar [The Commercial Procedural Code of Ukraine: (with Amendments and Additions as of September 22, 2005): Scientific and Practical Commentary]* (Iustinian 2006) (in Ukrainian).

Journal articles

10. Bielkin M ta Bielkina Yu, 'Zastosuvannia pryntsyphu rozumnosti v hospodarskykh ta tsyvilnykh sporakh' ['Application of the Principle of Reasonableness in Economic and Civil Disputes'] (2009) 1 *Visnyk hospodarskoho sudochynstva* 99 (in Ukrainian).
11. Izarova I, 'Poniattia ta oznaky novovyavlenykh obstavyn u tsyvilnomu protsesi' ['Concepts and Features of Newly Discovered Circumstances in the Civil Process'] (2011) 3 *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy* 57 (in Ukrainian).

Liudmyla Nikolenko

THE CONCEPT AND SIGNS OF COURT DECISION REVIEW DUE
TO NEWLY DISCOVERED OR EXCEPTIONAL CIRCUMSTANCES
IN THE ECONOMIC PROCEEDINGS

ABSTRACT. A high level and quality of administration of justice in countries with a well-developed legal system is marked not only by the system of proceedings at trial court, but also by the efficient system of review of court decisions. The institute of court decision review due to newly discovered or exceptional circumstances in economic proceedings ensures that a fair and lawful court decision is passed and provides an additional guarantee of and possibility for implementation of the main purpose of economic proceedings – efficient protection of infringed rights and legitimate interests of individuals and legal entities and the State. The amended Code of Economic Procedure of Ukraine, on the one part, has improved the institute of court decision review due to newly discovered or exceptional circumstances, and on the other part has raised new issues of theoretical and practical nature which require further clarification.

The purpose of the article is to define the concept and signs of court decision review due to newly discovered or exceptional circumstances with due regard for changes in the legislation and for the judicial reform processes in Ukraine, since this is important both in terms of the theory of law and in terms of court practice; the article also presents the author's own vision with regard to marking out of the specific signs of court decision review due to newly discovered or exceptional circumstances.

It is established that court decision review due to newly discovered or exceptional circumstances does not ensue from a judicial error but from an objective error, this being a legal fact of procedural nature. The author marks out the signs of court decision review due to newly discovered or exceptional circumstances and provided substantiation for the

concept “court decision review due to newly discovered or exceptional circumstances”, “newly discovered circumstances”, “exceptional circumstances”, “proceedings for review of a court decision due to newly discovered or exceptional circumstances”. The article also focuses on the grounds for review of court decisions due to newly discovered or exceptional circumstances.

The author comes to the conclusion that the main task of reviewing a court decision due to newly discovered or exceptional circumstances is to determine its legality and validity with the aim of efficiently reinstating the infringed rights. Proceedings for review due to newly discovered or exceptional circumstances may be defined as the procedure established by the provisions of economic procedure law according to which a court decision may be reviewed with the aim of identifying and eliminating an objective judicial error by legal assessment of newly discovered or exceptional circumstances and their impact on the legality and validity of a court decision. The procedural law does not provide for a complete review of a court decision due to newly discovered circumstances. Consequently, an economic court may review a court decision due to newly discovered circumstances only to the extent that these circumstances affect the essence of the decision.

KEYWORDS: reconsideration of the judgment for newly revealed or exceptional circumstances; newly revealed circumstances; exceptional circumstances; judicial decision; legitimacy and reasonableness; the final judgment; commercial justice.